

Päivi Majoinen

Vapaansivistystyön jatko-opiskelijaseminaari 16.-17.8.2013

Osaava kansalaisopiston tuntiopettaja oppimisympäristön rakentajana

Tutkimuksessa perehdytään kansalaisopiston tuntiopettajien opetustilanteisiin ja opettajien näkemyksiin omasta opetuksestaan. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää kansalaisopiston tuntiopettajien näkemyksiä opettajuudesta sekä selvittää niitä tekijöitä jotka tekevät tuntiopettajasta osaavan oppimisympäristön rakentajan, tutkimalla opettajien näkemyksiä opetuksestaan opetustilanteessa. Tutkimuksessa opettajuutta tarkastellaan kahdentoista (12) tuntiopettajan kautta kansalaisopiston tarjonnan eri ainealueilta.

Tutkimuksen aineisto

Tutkimukseni aineistonkeruumenetelmien valintaa on ohjannut tutkimusteemojen rinnalla teoreettinen kehys, jona toimii oppimisympäristön jäsentäminen (Manninen, jne. 2007)) sekä määritelmät osaamisesta ja kvalifikaatioista (esim. Helakorpi, 1997). Tutkimukseni pääasiallisena kiinnostuksen kohteena ovat siis tuntiopettajien opetustilanteet ja tilanteiden jälkeiset Stimulated recall haastattelut (lyhennys str-haastattelu). Ennen opetustilanteiden videointia opettajat ovat kirjoittaneet opettajuudesta ja lisäaineistona ovat myös opetustilanteiden jälkeen välittömästi kootut opiskelijoiden kirjoitelmat. Olen kerännyt tässä vaiheessa tutkimukseeni erilaisia aineistoja ja tällä pyrin turvaamaan laajan ymmärryksen saavuttamisen tutkittavasta ilmiöstä. Erilaisten aineistojen hyödyntämisen kautta voin myös parantaa tutkimuksen laatua ja uskottavuutta. Tutkimukseni keskiössä on tällä hetkellä kouluttamattomat tuntiopettajat ja jatkossa harkitsen lisämateriaaliksi ja vertailun näkökulmasta myös koulutettujen, muodollisesti kelpoisten tuntiopettajien ja muiden kouluttamattomien tuntiopettajien opetustilanteiden videointeja ja haastatteluja.

Aineiston keruu koostuu kahdesta vaiheesta. Ensimmäisessä vaiheessa keräsin kirjoitelma-aineistoa syksyn 2012 aikana. Toisen vaiheen toteutin videointien ja siihen liittyvien haastattelujen keruuna keväällä 2013 ja tämä vaihe jatkuu vielä syksyllä 2013. Lisämateriaalin kerääminen ajoittuu syksyyn 2013 sekä kevääseen 2014.

Kirjoitelmat

Aineiston keruu käynnistyi kirjoitelmien keräämisellä syksyllä 2012. Kirjoitelma aineisto muodosti pohjan seuraavalle aineistonkeruuvaiheelle, sillä hyödynsin kirjoitelmien havaintoja Stimulated recall haastatteluissa. Kirjoitelmien tarkoituksena oli siis varmistaa str – haastatteluissa tuntiopettajien todelliset käsitykset opetustilanteista. Ohjeistaessani tuntiopettajien kirjoitelmia, pyysin heitä kirjoittamaan vapaasti tekijöistä, joista hyvä

opiskelutilanne koostuu sekä mitä on hyvä opetus ja miten opettajat rakentavat ja toteuttavat opetustilanteen. Yhteensä kirjoitelmat on litteroitu 12 tuntiopettajalta.

Tulen keräämään samanlaisella ohjeistuksella kirjoitelmat myös muilta tuntiopettajilta sekä koulutetuilta tuntiopettajilta, jotta opettajien näkemykset opettajuudesta tulisivat aineistossa esille mahdollisimman laajasti. Tavoitteenani on saada mukaan mahdollisimman monta ainealuetta edustavaa tuntiopettajaa. Pyysin kirjoitelmia sähköpostilla helpottaakseni aineiston käsittelyä, viisi opettajaa halusi vastata perinteisesti paperilla. Annoin tuntiopettajille riittävästi vastausaikaa ja kaksi opettajaa pyysi lisäaikaa henkilökohtaisista syistä. Tuntiopettajat tuntuivat vastaavan kyselyyni mielellään ja muutamat (3) olivat kirjoittaneet epävirallista palautetta, jossa mainitsivat kokevansa tärkeänä että heidän opetustaan tutkitaan ja näin he kokivat, että sitä myös arvostetaan.

Kirjoitelma-aineistoa on tässä vaiheessa 12 tuntiopettajalta yhteensä 22 sivua. Tuntiopettajat edustavat kaikkia opiston ainealueita: kädentaitoja, kuvataiteita, kieliä, tietotekniikkaa, ensiapua, liikuntaa, tanssia, teatteria ja musiikkia.

Aloitin kirjoitelmien analysoimisen tekstein lukemisella. Lukemisen yhteydessä tein alustavia havaintoja vastauksissa toistuvista aiheista (esim. Hirsjärvi) ja aloitin kirjoitelmien lajittelemisen tekstiltään samankaltaisiin luokkiin, teemoihin. Teemoitin kirjoitelmia aluksi aineistolähtöisesti, opettajien vastausten perusteella. Kirjoitelmissa toistuivat selkeästi samat teemat, huolimatta siitä, että opettajat edustavat eri ainealueita. Aineiston jaottelun pohjalta pääteemoiksi muodostuivat opiskelijoiden kohtaaminen ja tukeminen, oppimisympäristöön liittyvät seikat sekä opettajan omat, persoonalliset ominaisuudet. Teemoja lisää jäsennellyäni ja peilattuani niitä taustateoriaani, oppimisympäristöön liittyvä luokittelu tuntuu tässä vaiheessa varsin kattavalle. Kaikista kirjoitelmista ei löytynyt kaikkia teemoja ja olen käsitellyt aineistoa kokonaisuutena.

Videoinnit

Lähestyin informantteja sekä sähköpostilla että puhelimitse sopiakseni opetustuntien videoinnista. Sovimme tuntiopettajien kanssa, että he kertovat ryhmälleen etukäteen saapumisestani ja videoinnin tarkoituksesta. Opettajien videoitavat tunnit ajoittuivat päivään, iltaan tai viikonloppuun. Kahdeksan videointia on nauhoitettu keväällä 2013 ja loput neljä ajoittuvat syksyyn 2013. Lisämateriaali muilta tuntiopettajilta ja koulutetuilta opettajilta kerätään myös syksyn 2013 aikana. Näiden videointien sekä kirjoitelmien lukumäärä selkiytyy alkusyksyn aikana. Sekä videointi että sen jälkeinen str- haastattelu olivat ennakoitua aikaa vievempiä ja keväällä lukukausi päättyi kesken videointien.

Saavuttuani ryhmään ja ennen videoinnin aloittamista kerroin ryhmälle mistä tutkimuksessani on kyse ja miten heidän osallisuutensa liittyy tutkimukseeni. Kerroin myös miten tulen videota hyödyntämään sekä miten he siinä esiintyvät. Pyrin kuvaamaan vain opettajaa, mutta etenkin käytännön aineissa se oli mahdotonta.

Videoinnit toteutin iPad:iä hyödyntäen. Se oli huomamaton ja takasi hyvän äänen ja kuvan laadun. Joskin käden väsyminen aiheutti välillä kuvan laadun heikkenemistä. Samalla kirjasin huomioitani opetustilanteesta ja valmistelin opettajalle kysymyksiä. Olin ryhmän lähellä, josta näin opettajan hyvin ja pystyin seuraamaan opetustilannetta vaivatta. Videointien kesto riippui opettajan opetusaineesta ja opetustilanteesta. Keskimäärin yhden opettajan videointi oli kestoaltaan 1,2 h. Tällä hetkellä videomateriaalia on kertynyt 9 h 20 min.

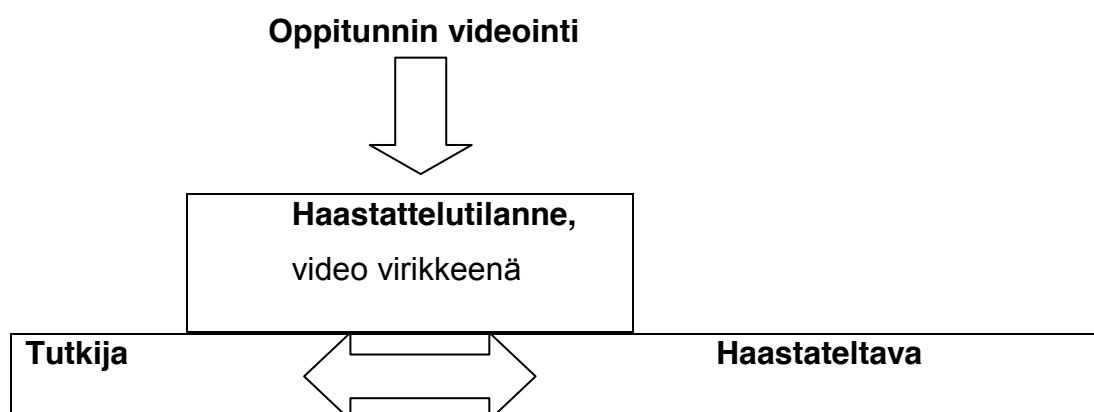
Stimulated recall haastattelut

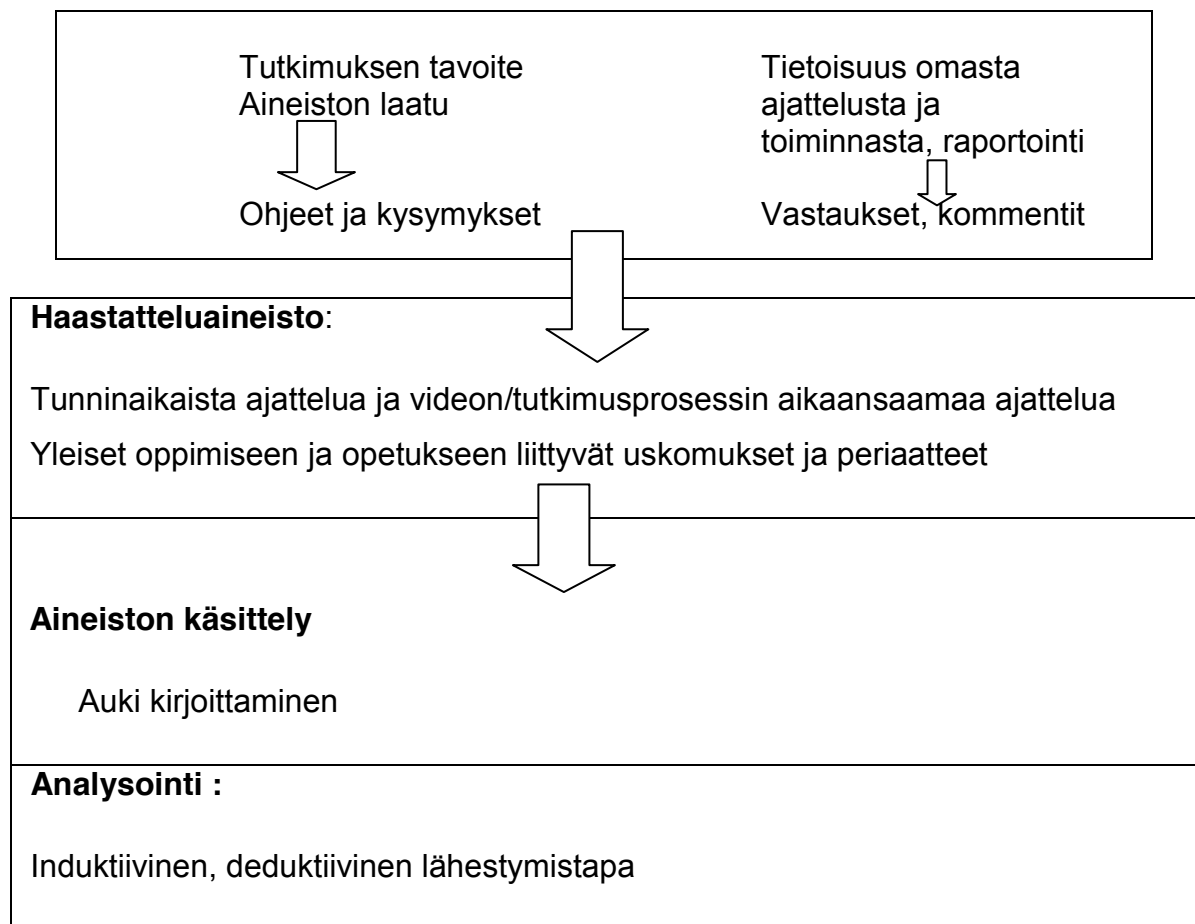
Str-menelmästä

Stimulated recall –menetelmä soveltuu erinomaisesti opettajien pedagogisen ajattelun ja toiminnan tutkimiseen. Haastattelu suoritetaan toiminnan jälkeen tilanteeseen liittyvää virikettä apuna käyttäen. Tavoitteena on, että tutkimushenkilö kykenisi palauttamaan mieleensä alkuperäisen tilanteen mahdollisimman samankaltaisena ja verbalisoimaan toimintaan liittyvää ajatusprosessia. (Eskelinen, 1993)

Eskelinen (1993) esittää str-menetelmän vertailukohtana symbolisen interaktionismin ja hermeneuttisen tradition, joihin perustuvassa tutkimuksessa tutkijan tavoitteena on yhdessä tutkittavien kanssa tuottaa tulkinta ilmiöstä sellaisena kuin tutkittava sen kokee

Oppitunnin videointi (Mukaeltu Patrikainen & Toom 2004)

Tutkijan on Aaltosen (2003, s.34) mukaan oltava tietoinen niistä vaihtoehdoista, joita videoidun oppitunnin katseluun perustuva haastattelutilanne voi aineistona tuottaa. Useat eri tutkijat ovat havainneet syntyvän aineisto monimuotoisuuden ja luokitelleet sitä eri tavoin. Yleisesti nämä luokittelut ovat melko samanmuotoisia keskenään. Marland ja Osborne ovat havainneet (Aaltonen 2003), että str-haastattelu tuottaa sekä interaktiivista että ei-interaktiivista ajattelua kuvaavaa aineistoa.

Aaltonen (2003) erittelee kolme mahdollista aineistotyyppiä:

1. Interaktiivinen opetustilanneajattelu tuntitilanteen aikana, joka sisältää opetustoteutukseen vaikuttaneita tekijöitä, päätöksen tekoa ja tunnin aikaista reflektiota.
2. Videon katselun stimuloimat ajatukset, jotka syntyvät haastattelutilanteessa ja ovat siis ei-interaktiivista aineistoa, mm. tuntitilanteeseen sidottua käyttötietoa sekä toiminnan ja sen perusteiden reflektointia.
3. Videon katselun stimuloimat, ei-interaktiiviset, yleiset opettamiseen ja oppimiseen liittyvät uskomukset ja väittämät.

Tässä vaiheessa tutkimustani, opettajien str-haastattelut ovat tuottaneet kaikkia näitä edellä mainittuja aineistotyyppisiä.

Str-haastattelut

Ensimmäisen str-haastattelun toteutin välittömästi videoinnin jälkeen. Videointi oli kestänyt kaksi oppituntia ja sen jälkeinen haastattelu, videota välillä pysäyttäen kaksi ja puoli tuntia. Tämän koki liian vaativaksi sekä informantti että tutkija, joten loput haastattelut toteutettiin viikon sisällä kuvaamisesta. Katsoin videoinnin ennen haastattelua uudelleen ja kirjasin ylös joitakin mielestäni merkittäviä havaintoja ja tarkistelin videoinnin aikana ylös kirjaamiani havaintoja. Haastattelutilanteessa katsoimme kiireettömästi opetustilannetta videolta tuntiopettajan kanssa ja pysäytin videon tarvittaessa tuntiopettajan analysoidessa opetustaan. Pyrin olemaan tilanteessa aktiivinen kuuntelija ja etenin tilannetta selkiyttäen ja välttämällä johdattelevia kommentteja. Kirjasin ylös opettajan huomiot ja käymämme keskustelun. Tämän aineiston keräämistä ja analysointia jatkan syksyn 2103 ja kevään 2014 aikana.

Opiskelijoiden kirjoitelmat

Pyysin videoitujen tuntien opiskelijoita kirjoittamaan hyvän opettajan ja oppimistilanteen teemasta. Ensimmäistä videointia lukuun ottamatta, pyysin kirjoitelmat välittömästi videoinnin päätyttyä. Ensimmäisen videoinnin ryhmä laati kirjoitelmat parin viikon viiveellä. Kysyin myös opiskelijoilta oliko opettaja opettanut ja käyttäytynyt kuten muulloinkin vai muuttiko läsnäoloni tilannetta. Poikkeuksetta opiskelijat ovat vastanneet opettajan toimineen tunnilla totutusti ja videointi ei alkuhetkeä lukuun ottamatta vaikuttanut opettajan toimintaan lainkaan. Halusin kysyä tätä aivan erityisesti, sillä roolini opiston rehtorina saattaisi vaikuttaa opettajan toimintaan.

Tätä materiaalia on kertynyt kaikkiaan kahdeksasta eri ryhmästä ja 78 opiskelijalta.

Lähteet:

Aaltonen, K (2003). Pedagogisen ajattelun ja toiminnan suhde. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja n:o 89. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.

Eskelinen, T. (1993). Opetustunti. Opetusintentiot, mielekkyys ja vastavuoroisuuden kokemukset peruskoulun oppilaanohjaustunnilla. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja n:o 15. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.

Helakorpi, S. & Olkinuora, A. 1997. Asiantuntijuutta oppimassa. Ammattikorkeakoulu-pedagogiikkaa. Juva: WSOY

Manninen, J. & Bruman, A. & Koivunen, A. & Kuittinen, E. & Luukanne, S. & Passi, S. & Särkkä, H. 2007. Oppimista tukevat ympäristöt. Opetushallitus. Helsinki: Pamenia

Patrikainen, R. (1998). Ihmiskäsitys, teidön käsitys, oppimiskäsitys luokanopettajan pedagogisessa ajattelussa. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja n:o 36. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.